

З книги «Українські жінки в горнілі модернізації». Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині

Мирослава Дядюк

З книги: Українські жінки в горнілі модернізації / За заг. ред. Оксани Кісь. — Х.: КСД, 2017. — 304 с. [Замовити.](#)

Читайте також:

Оксана Кісь. Вступ до книги «Українські жінки в горнілі модернізації» (+зміст)

[Іванна Черчович. Жіноча освіта в Україні: історичний огляд](#)

Іванна Черчович, Тамара Злобіна. 8 жіночих внесків, без яких не було б незалежної України

Український жіночий рух міжвоєнного періоду 1920—1930-х років на теренах Західної України (в межах тогочасної II Речі Посполитої) залишив чимало яскравих прикладів успішної суспільно-політичної активності українок. Жіночий активізм в Україні на всіх етапах свого розвитку (від другої половини XIX століття) перебував під значним впливом західноєвропейського руху, проте мав особливості, зумовлені специфічним бездержавним становищем української нації. Цей чинник був визначальним у формуванні міцного зв'язку між жіночим рухом і національно-визвольними зусиллями. Історична ретроспектива переконливо свідчить, що український жіночий рух був дієвим чинником соціальних трансформацій, динамічно розвиваючись, впливаючи на всі сфери українського буття, розбудовував потужну інфраструктуру, ставив перед собою суспільно значущі цілі й втілював їх на практиці. З початком нового, повоєнного етапу так званого «жіночого відродження» український жіночий рух увійшов у нову фазу розвитку, виявляючи зростаючу активність практично у всіх сферах суспільного життя — навіть тих, які колись вважалися традиційно чоловічими.

Організаційне оформлення жіночого руху в Галичині: «Союз українок»

Після завершення Першої світової війни новостворені держави під тиском західноєвропейського жіночого руху законодавчо змінили правовий статус жінок, зафіксувавши рівність їхніх громадянських і політичних прав. Нові юридичні норми ввела також Польська держава. У міжвоєнний період правове становище жінки було унормоване положеннями Конституції Польщі 1921 року. Декларувалися рівні політичні права для всіх громадян, що означало, серед іншого, і здобуття жіноцтвом права голосу. Тож українки докладали всіх зусиль, щоб якомога ефективніше використати надані чинною правовою системою гарантії жіночої рівноправності в суспільстві.

Представниці західноукраїнських теренів уважали себе спадкоємицями традицій довоєнного жіночого руху, що передовсім асоціювався з іменем Наталії Кобринської й першими жіночими

організаційними структурами, які виникли в Австро-Угорській імперії у 1880—1890-х роках. На теренах Галичини функціонувала низка жіночих організацій: Жіноча кооператива «Труд» (заснована з ініціативи «Клубу Русинок» 1902 р.); «Українське народне мистецтво» (жіночий кооператив, перетворений з промислової секції СУ 1922 р.); товариство «Українська захоронка» (також заснова «Клубом Русинок» — 1899 р.); кружок «Рідної школи» ім. Ганни Барвінок; «Порадня матерей» (філія Товариства охорони дітей і опіки над молоддю); Марійське товариство пань (у Львові існували також інші католицькі жіночі організації); Комітет допомоги вдовам і сиротам по священниках; товариство «Будучність»; секція студенток при Товаристві прихильників освіти; Спортовий клуб «Стріла», Товариство жінок з вищою освітою та ін. Критично осмислюючи відсутність власної цілісної організації під час визвольних змагань, українки визнали за необхідне розпочати формування організаційної основи руху — жіночого товариства «Союз українок» (далі — СУ). Організаційним зародком модерного СУ стала мозаїка різнойменних жіночих товариств, розкиданих по всій Галичині. У документах зафіксовано 14 філій (у Перемишлі, Бережанах, Копичинцях, Теревовлі, Косові, Снятині, Бучачі, Бурштині, Рогатині, Сокалі, Краковці, Сколе, Яворові, Тернополі) та 11 гуртків (у Корчині поблизу Сколе, Дусанові, Синевидську, Лісниках, Нагірянці, Стецевій, Туловій, Карлові, Денисові, Прокуровій, Скалі). Внаслідок зміни влади їхня діяльність на початку 1920-х років звелася майже нанівець — належно функціонували лише філії в Перемишлі та Яворові. На хвилі національного відродження, з характерними для цієї доби економічним занепадом, неврегульованістю кордонів, група досвідчених галицьких діячок зініціювала оновлення концепції організаційного розвитку українського жіночого руху. З-поміж жіночих організацій Галичини особливо вирізнялося жіноче товариство «Союз українок», тож саме він рішенням Всеукраїнського жіночого з'їзду у Львові 22—23 січня 1921 р. став осердям найбільш масової та репрезентативної спільноти того часу. Реорганізований СУ претендував на особливу роль у суспільстві. Задекларувавши себе як федерацію всіх жіночих товариств краю, СУ основний акцент зміщував усе ж на формування та розвиток власних нових структурних ланок. Для формування організаційної бази руху, уніфікації вже існуючих осередків та заснування нових львівський провід СУ використовував різні можливості: листування, поїздки діячок у провінцію, спільні наради тощо. Завдяки цим заходам вдалося виробити генеральну модель жіночої організації, в основу якої було покладено структуру передвоєнних жіночих товариств, що передбачала триступеневу ієрархію: управа з центром у Львові — місцеві філії у провінційних містах — гуртки у селах. У 1921 р. діяло 14 філій та 11 гуртків, а вже у 1939 р. — відповідно 82 і 1022. Чисельність СУ протягом 1921—1939 рр. зросла до 60 тисяч членок.

Основну відповідальність і за організацію жіноцтва, і за вдосконалення головних принципів управління, норм, кадрової політики тощо несли очільниці жіночого руху. Першою головою СУ була Катря Гриневич (1921—1922), відтак Марія Донцова (1926), Олена Федак-Шепарович (1927). Упродовж 1928—1939 рр. незмінною лідеркою СУ залишалася Мілена Рудницька.

У своїй діяльності СУ дотримувався демократичних принципів, об'єднуючи у своїх лавах представниць усіх верств населення. Як зазначає Марта Богачевська-Хомяк, таким чином було сформовано «унікальну модель громадської організації бездержавного суспільства». Робота

велася у чотирьох секціях: релігійно-гуманітарній, просвітно-шкільній, робітничо-промислової, господарсько-торговельній. З часом ця структура модернізувалася — 1932 р. з'явилися оновлені секції: організаційна, промислова, товариська та міжнародних зв'язків. Для вирішення поточних питань у товаристві створювалися окремі комісії або комітети. Численні осередки СУ належали до найпопулярніших на теренах Галичини. Оновивши за змінених політичних реалій концепцію організаційного розвитку, західноукраїнське жіноцтво створило власну потужну інституцію. Організаційне становлення руху супроводжувалося формуванням нових ланок СУ, уніфікацією жіночих довоєнних і післявоєнних осередків, перетворенням існуючих жіночих секцій при національних товариствах на самостійні філії та гуртки СУ. Статистика засвідчує постійну позитивну динаміку організаційного розвитку СУ та зростання кількісного складу учасниць. Організаційний процес, незважаючи на жорсткий контроль польської влади, тривав до початку Другої світової війни. В окремі періоди СУ демонстрував неабияку винахідливість і оригінальність у вирішенні поточних проблем.

СУ не обмежувався культурно-освітньою та економічною діяльністю. Його виразною прикметою, зазвичай властивою феміністським організаціям, було функціонування у суспільно-політичній сфері. Товариство здійснювало кроки в напрямку вироблення стратегії щодо активного використання політичних прав, наданих офіційним законодавством II Речі Посполитої, зміни політичної атмосфери на користь жінок, формування нових типів поведінки, демонстрації для широкого загалу шляхів упровадження оригінальної концепції організаційного розвитку, ідеологічного становлення та реалізації емансипаційних прагнень на рідних теренах, розвитку зв'язків з емігрантками та міжнародним жіночим рухом. Діяльність СУ характеризувалася проникненням у систему українських суспільно-політичних процесів першої половини XX ст., що виявлялося у протистоянні з польським урядом та різних формах взаємодії з національними політичними течіями, різними за орієнтацією партійними структурами тощо. Жінки вийшли за межу власного дому і родинного життя, вступили у сферу політичної діяльності, що досі належала виключно чоловікам. За участі суспільного авангарду, представленого українським жіночим рухом міжвоєнного періоду, реалізувалося багато соціальних та політичних перетворень. Інтеграція українського жіночого руху в суспільно-політичні процеси відбувалася за несприятливих умов, на «спірній» території Галичини, неоднорідній за національним складом населення. Активістки СУ входили до керівних ланок різноманітних національних інституцій, між якими існували характерні для того періоду форми взаємодії — співпраця, консенсус, конкуренція, конфлікт (деколи аж до відкритої конфронтації). Поступово СУ ставав доволі помітним чинником у громадсько-політичному, соціально-економічному та культурно-освітньому житті Галичини, якнайширше репрезентуючи інтереси жінок у тогочасному суспільстві. Та чи не найбільш резонансним було входження представниць СУ у суспільно-політичну сферу.

Сформований за національною ознакою, СУ фактично став організацією універсального типу, оскільки об'єднав українок різних суспільних верств та вікових категорій. В організацію суто для жінок (у якій, за словами З. Мірної, жінки «психологічно комфортніше себе почувають, чим у мішаних організаціях», «Жінка», ч. 10, 1935 р.) українки йшли тому, що там знаходили

товариські стосунки, підтримку і зорієнтованість на спільні ідеали, визначені членами цього жіночого товариства на основі колективного досвіду й загальнонаціональної інтерпретації тогочасних подій, що передбачало опір антиукраїнській політиці уряду. Організаційно СУ був самостійним і самодостатнім. Зорганізований за принципом кількаступеневої ієрархії та діючи за власним статутом (порушення статутних норм та ієрархічної субординації каралося), він виробив ефективну структуру масової організації. Головні напрями діяльності СУ відображені в назвах секцій: релігійно-моральна, культурно-просвітня, господарська і торговельно-промислова (пізніше, після реорганізації, згідно із новим статутом, затвердженим 1935 р., — організаційна, промислова, міжнародних зв'язків і товариська). Через референток секцій СУ залучав жінок до нових форм соціально-виробничої праці, засновуючи різноманітні фахові курси (кухарства, хатнього господарства, ручних ремесел). У полі зору СУ постійно перебували також шкільництво, ліквідація неписьменності, охорона здоров'я жінок, пропаганда здорового способу життя, відстоювання прав працюючих жінок тощо.

Організація привчала українок до систематичної роботи у громаді. Практично на всіх відтинках громадського життя СУ керувався завданням підготовки жінки-громадянки, прагнучи активізувати українське жіноцтво, зокрема і в сільській місцевості.

Політизація діяльності «Союзу українок»

З огляду на політичну ситуацію в краї та прагнення до повної рівноправності жінки в суспільстві, українки — ще від Всеукраїнського жіночого з'їзду 1921 р. — виступили проти відокремлення жінок від чоловіків у загальногромадській праці. Мілена Рудницька підкреслювала, що така ізоляція — «річ перестаріла, противна духови часу». Жінки повинні вступати до політичних партій, до просвітніх, культурних, економічних та політичних організацій, які не мають у своїх статутах гендерних обмежень. Прогресивні часописи того часу також порушували ці питання, зазначаючи, що, беручи участь у громадському й політичному житті поряд і нарівні з чоловіками, українки зможуть використовувати їхній досвід і здобудуть «тактичне вишколення», а це сприятиме повазі до праці, прагнень і поглядів українського жіноцтва («Наша мета», 1919); відтак жіноча організація стане «звеном у нерозривному ланцюзі цілого зорганізованого народу» («Громадський вісник», 1922).

Віддаючи належне першому Всеукраїнському жіночому з'їздові, слід констатувати, що процес політичних інновацій в українському жіночому русі розпочався, фактично, лише від 1921 року. Їх упровадження відбувалось у складних умовах політичної системи міжвоєнної Польщі, яка, однак, надала й зафіксувала на юридичному рівні рівноправне становище жінки. Де-юре й українки отримали право голосу і всі інші можливі права. Відтак на порядку денному постало принципове питання: яку позицію потрібно зайняти українці, щоб здобути рівноправність де-факто? Чи варто провадити політичну діяльність самостійно, незалежно, на засадах безпартійності, чи стати під прапори політичних угруповань і вже в їхніх лавах домагатися реалізації своїх прав?

Уже 19 жовтня 1921 р. на ширших сходинках жіночого гуртка ім. Г. Барвінок Мілена Рудницька виголосила доповідь про завдання української жінки. Висвітливши боротьбу жіноцтва Західної

Європи за політичну рівноправність, діячка жіночого руху змалювала становище українок. На її переконання, галичанки недостатньо усвідомлювали свої цілі, відзначалися повною аполітичністю. Перемогти жіночу інерцію могла, на думку Рудницької, тільки сильна організація, котра, залишивши осторонь харитативні й інші подібні справи, повинна залучити жіноцтво до активної суспільнополітичної діяльності. («Вперед», ч. 193, 1921 р.).

Одним з орієнтирів у впровадженні інновацій в СУ було винесене з довоєнного австро-угорського періоду переконання про єдину можливу форму існування українського жіночого руху — на незалежних позиціях. Політичним змінам сприяв міжнародний досвід українок, їхня співпраця у впливовій організації «Міжнародний жіночий союз». Зокрема, беручи участь у перших повоєнних конгресах МЖС у Римі (1923) та Парижі (1926), українки перейняли напрацювання західноєвропейського жіноцтва у таких питаннях, як принципи залучення до політичних партій та форми використання виборчого права.

Показово, що на початковому етапі розвитку жіночої політичної діяльності надзвичайно велику увагу цим питанням приділяла преса. Для цього періоду характерні публікації, автори яких переконували, що апатія жіноцтва щодо політики — тимчасове і перехідне явище. У переломний історичний момент жінки зрозуміють, що участь у політичному житті необхідна для кожної людини, якій не байдужа доля народу. Передбачалося, що вже перша всеукраїнська політична акція змусить жінок позбутися безпартійності. Обговорювався у пресі і сам процес входження жінок у партійні структури. Часописи «Громадський вісник» (1922) та «Новий час» (1927) підкреслювали, що рішення щодо членства у партії має бути свідомим: кожна жінка мала б замислитися над тим, яка з партій більше відповідає її поглядам, вивчити історію і програму партії. Важливо було навчитися оцінювати й обирати партію не тільки за популярними гаслами та миттєвими успіхами, але насамперед збагнути суть партійної ідеології, ознайомитися з її світоглядними підставами, пізнати цілі та прагнення, етичні, суспільні та економічні засади. Підкреслювалося, що українка, вступаючи до партії на персональній основі, має дбати про захист суто жіночих інтересів як усередині цієї політичної організації, так і поза нею. В усіх справах щодо охорони материнства і дітей, праці та соціального становища жінок українки зобов'язані солідаризуватися, безвідносно до своєї партійної приналежності («Новий час», 1927).

При цьому автори публікацій наголошували, що вирішальна роль тут належить саме жіночій організації, яка здатна виховати жінку як політично свідому та політично зрілу особу, що власне закладе міцний фундамент для політичної діяльності українок у майбутньому. «Новий час» (1927) писав, що жінки зможуть «вибороти собі кращу долю в майбутньому, до якої веде дорога тільки політичною боротьбою та політичними засобами». При цьому вважалося, що ширший загальний жіноцтва певної території не може мати однакових поглядів на всі політичні справи і не в інтересах самих жінок «відсепаруватися» від чоловіків політично, витворюючи «штучний політичний фемінізм». Саме тому преса переконувала, що майбутнє — за безпартійною жіночою організацією, яка стане політичною школою для згуртованого в ній жіноцтва.

У той період приклади участі жінок у роботі партійних структур були поодинокі. За визначенням галицької газети «Діло» (1923), активні, віддані національній справі діячки в той

час були у них «білими павами». Жодне з тогочасних політичних угруповань ще не мало вироблених механізмів співпраці з жіночою організацією. У Галичині 1920-х років, за влучним висловом І. Кедрин, «політичний активізм жінки був ще новаторством, що його не всі сприймали і апробували». Жіноцтво вважало недоступним для себе політичне і партійне життя — ділянку, монополізовану чоловіками («монополь мужчин»), котрі ще не могли, як і суспільство загалом, змиритися із повною громадянською рівноправністю жінки. Це був період стрімкої переоцінки політичних вартостей, яка супроводжувалася змінами в партійно-політичних структурах, а діяльність СУ досі велася у межах власної організації. Ще до завершення структуризації українського національного політичного руху, затвердження остаточних редакцій програм партій СУ ухвалив низку важливих рішень політичного характеру. Виступаючи проти запровадження у межах організації «штучного політичного фемінізму», жіноче товариство задекларувало себе організацією понадпартійною, що об'єднує у своїх лавах жінок різних політичних переконань і партійної належності. Визнавши індивідуальне членство єдиною можливою формою входження своїх членок у партійні структури, СУ категорично відмовився від практики створення при партіях окремих жіночих секцій. По суті, завдання організованого жіноцтва полягало в посиленні та поглибленні змісту своєї праці, зокрема й у виробленні механізмів політизації жіночого руху. Членки СУ мали право належати до різних політичних партій, заснованих на національних засадах. Такий принцип понадпартійності зберігався у більшості українських національних товариств та установ («Просвіта», «Ревізійний союз українських кооперативів», «Сільський господар» та ін.), їх очолювали особи, які водночас були активними політиками та членами проводу тієї чи іншої партії.

На той час на західноукраїнських теренах існувало декілька впливових партій: створене в липні 1925 р. Українське національно-демократичне об'єднання (далі — УНДО), що претендувало на роль загальнонаціонального представництва; заснована 1926 р. Українська соціалістично-радикальна партія (далі — УСРП); Українська соціал-демократична партія (далі — УСДП), що діяла з 1928 р.; мілітарні об'єднання: від 1921 р. — Українська військова організація (далі — УВО), від 1929 р. — Організація Українських Націоналістів (далі — ОУН); ряд структурованих політичних об'єднань клерикального напрямку.

У 1926 р. Народна організація українців м. Львова однією з перших дійшла переконання, що не зможе досягти своїх цілей без залучення українських жінок. На зборах організації йшлося, що жіноцтво — половина українського народу, тож як не може жити і розвиватися нормально організм, який дихає лиш однією легенею, так не може жити й суспільство, у якому половина населення стоїть осторонь громадської роботи. «Таких слів з уст мужчини ми ще не чули», — писала тоді Мілена Рудницька.

Упродовж 1926—1927 рр. провід СУ дискутував з лідерами різних партійних угруповань довкола питань політичного характеру, велось листування, тривали спільні наради з чільними партійними діячами. Це був період своєрідного зондування ґрунту щодо їх ставлення до організованого жіноцтва. Вже 10 червня 1926 р. на засіданні Головного відділу СУ було вирішено офіційно звернутися до національних партій, щоб з'ясувати їхню позицію щодо

жіночих справ. Відтак УНДО й УСРП підтвердили своє позитивне ставлення до жіночого руху і готовність до співпраці. Обидві партії включили до своїх програмних документів тези про повне визнання за жінками рівних прав у всіх сферах суспільного життя. Проте на практиці чимало конкретних позицій залишалося неузгодженими.

Політичним рекрутуванням займалися всі партії. Скажімо, за звітами ЦК УНДО станом на 1927 р., у 33 повітах Галичини картина участі жінок у політичному житті мала такий вигляд: «1 повіт — жіноцтво діяльне; 2 повіти — жінки цікавляться; 7 повітів — діяльність слаба; решта повітів — діяльність жадна». Із поширенням впливу УНДО в Галичині чимало жінок увійшло до партійної еліти, а в суспільстві почала формуватися громадська думка про «ундівський» характер СУ. Напередодні виборів 1928 р. у Львові вже було зареєстровано 123 члени УНДО, у тому числі дев'ять жінок. На з'їзді 1928 р. Олена Федак-Шепарович і Мілена Рудницька увійшли до складу центрального комітету об'єднання, однією ж із заступників стала Неоніла Селезінка з Радехова. Порівняно меншими успіхами у політичній мобілізації жіноцтва відзначалася УСРП. Серед членок партії найбільш помітною була Іванна Блажкевич, яку на 31-му конгресі УСРП (1929) навіть обрали до президії.

На вибір жінками членства у тій чи іншій партії істотно впливали рішення партій щодо створення окремих жіночих секцій. Провід УСРП, наприклад, визнав за доцільне відновити їх діяльність. В УНДО офіційно відмовилися від такої практики, аргументуючи це політичною невідповідністю жінок. Попри чіткі директиви партії, а також постанови останнього з'їзду СУ, жіночі секції в деяких місцевостях усе ж були створені, хоча незабаром під тиском СУ їх ліквідували. Надалі члени СУ вступали до УНДО індивідуально. Ситуація змінилася тільки в 1938 році.

У рамках УСРП було створено Союз українських працюючих жінок «Жіноча громада». Нову жіночу структуру очолила Ірена Блажкевич, яка ще 1931 р. входила до Головного відділу СУ, була референткою з економічних питань та керівником кооперативної секції товариства. Незважаючи на досить складні відносини СУ з «Жіночою громадою», діячки СУ не відкидали можливості порозуміння. На одному з загальних з'їздів СУ, який відбувся 2—3 квітня 1936 р., було озвучено таку думку: кожна жінка, яка одночасно працює в партійній структурі й належить до СУ, у межах діяльності жіночої організації повинна забувати про свої політичні переконання і бути тільки українкою, адже «політичність як будова життя в ім'я ідеї є потрібна, як партійність є шкідлива».

Як бачимо, політичні відносини серед політично-активного жіноцтва були доволі складними. Репрезентований СУ український рух перебував під загрозою розколу.

З часом загострилися до краю і взаємини СУ з УНДО. Не останню роль у цьому зіграв жест «несубординації» членів ЦК УНДО Мілени Рудницької та Олени Федак-Шепарович. Діячки не сприйняли зміни політичної тактики провладу партії, який прагнув налагодити політичний діалог і зв'язки із Польською державою на початку 1931 року. Наприкінці року Мілена Рудницька перейшла в опозиційну до провладу групу, яка намагалася змінити цей новий курс партії. 1 листопада 1933 р. група оголосила про створення Фронту національної єдності, основою

політичної платформи якого став творчий націоналізм. Внутрішньопартійний конфлікт призвів до того, що 12 жовтня 1935 р., на засіданні ЦК УНДО Рудницьку та Федак-Шепарович було виключено з партії.

Про «вигнання з унівського раю» «за непослух в часі виборів» партійна преса поінформувала громадськість образно: колишніх членів ЦК партії карикатурист зобразив у подібні екзотичних тварин, а виключених з партії жінок — в образі Єви. Архангел-редактор «Комара» (пресового органу УНДО) Василь Мудрий проганяв їх з раю, погрожуючи Мілені Рудницькій: «Не будеш мати діт і в поті чола здобуватимеш хліб насушний...».

Лідерка СУ вважала своїм обов'язком довести до відома широкого загалу сутність цієї справи. Мілена Рудницька заявила, що виключення її з партії було тільки формальним завершенням розходжень між нею та цим політичним угрупованням, які накопичувалися довгий час і досягли піку в період передвиборчої кампанії, коли УНДО на чолі з новим керівництвом «взяло остаточний розбрат з своєю програмою». Визнаючи вимогу строгої дисципліни в українських політичних і громадських організаціях слушною, вона, як членка партії, вважала своїм правом і обов'язком протистояти рішенням партійного проводу, якщо ті суперечать основним засадам програми партії. Після виключення з рядів УНДО Рудницької та Федак-Шепарович відносили СУ з цим політичним об'єднанням значно погіршилися, що фатально позначилося на українському жіночому русі.

У низці публікацій того часу зазначалося, що «нормалізаційна політика» вплинула також на організоване жіноцтво, яке одразу від неї відмежувалося. Хоча більшість осередків СУ відмовилися від співпраці з УНДО, деякі філії СУ закликали до участі у виборах на засадах цієї партії. Такі факти лідерки товариства розцінювали як підривно діяльність партійців у середовищі жіночої організації. У 1935—1936 рр. спроби перетягти організоване жіноцтво на бік прихильників «нормалізації» тривали. Наступним кроком стала кампанія проти проводу СУ. В одній з редакційних статей часопису «Жінка» (1937) читаємо: «Фермент, який вдалося панам нормалізаторам внести зимою 1935—1936 рр. в жіночу організацію, не дійшов, на щастя, до селянських мас, він охопив тільки одиниці жіночої інтелігентської верхівки і то майже виключно у Львові», чим створив проводіві СУ чимало труднощів; нормалізаційна політика УНДО завдала великої шкоди товариству, бо в цей період «відійшли від праці в “Союзі українок” деякі громадянки». В одній з публікацій було поставлено запитання: «Чи були між нами такі, які дійсно солідаризувалися з поглядами проводу УНДО та які попали в ідеологічний конфлікт з “Союзом українок”?» («Жінка», 1937). Ствердну відповідь на нього дав 1938 рік, коли активізували свою діяльність новостворені жіночі секції УНДО, до складу котрих увійшли переважно колишні членки СУ.

На черговому загальному з'їзді СУ у 1936 р. його учасниці констатували, що під проводом Мілени Рудницької товариство справді вийшло з-під впливів УНДО. Однак, з огляду на симпатії голови СУ до новоствореного Фронту національної єдності (далі — ФНЄ), було висловлено побоювання, що організація може потрапити «під інший провід». Мілена Рудницька спростовувала такі підозри, нагадуючи, що жодна лідерка СУ не належить до ФНЄ; вона

застерегла союзнок «проти зводження на зборах політичних порадунків» («Новий час», 1937). Незважаючи на статутні обмеження, СУ активно долучався до політичної діяльності. У власноруч створеному демократичному світі жіночої організації було напрацьовано механізм розвитку політичної участі жінок як у межах організації, так і в партійних утвореннях. На цьому етапі своєї історії жіноча організація стала своєрідною політичною школою для згуртованого в ній жіноцтва, осередком політичного просвітництва. Рішення політичного характеру, ухвалені в СУ, зокрема про його позапартійний статус, зумовили неоднозначні взаємини товариства з найбільш впливовими в суспільстві партіями — УНДО та УСРП. Незважаючи на суперечливість цих відносин, український жіночий рух відстояв свої позиції, хоч ці партії й спричинилися до політичного відмежування від СУ, а в окремі періоди — навіть до послаблення жіночого руху.

6 травня 1938 р. на підставі розпорядження Львівського гродського староства діяльність СУ була заборонена. Згідно із документом, який слугував підставою для ліквідації жіночого товариства польською адміністрацією, СУ фактично був політичною організацією, котра діяла на безпартійній національній платформі. На підставі конфіскованих примірників жіночих періодичних видань, зокрема часопису «Жінка», СУ звинувачували у втручанні у внутрішню політику держави, пропаганді ненависті до польського суспільства, поширенні гасел націоналізму й сепаратизму. Підкреслювалося, що відповідальність за публікацію на сторінках цих періодичних видань статей такого змісту несе як СУ загалом, так і особисто відповідальна редакторка Олена Федак-Шепарович, яка разом з Міленою Рудницькою політично спрямовувала діяльність товариства, а публікації лише віддзеркалювали формування цих політичних тенденцій. Окремо йшлося про політичні акції, розгорнуті СУ в краї та за кордоном, які було кваліфіковано як антидержавні. Закиди стосувалися також співпраці товариства з українськими партійними структурами під час виборчих кампаній.

У травні 1938 р. на засіданні ЦК УНДО, присвяченому становищу українців у Польській державі, було висловлено протест проти заборони діяльності СУ на всій території Галичини. ЦК УНДО вважав, що дрібні порушення статуту чи політична діяльність окремих осередків чи членок в жодному разі не можуть бути достатньою причиною для застосування таких суворих санкцій проти цілого товариства, особливо з огляду на поблажливість до подібних порушень у польських товариствах. ЦК УНДО вважав, що такі репресивні акти ще більше ускладнюють польсько-українські взаємини, а серед української громадськості формують переконання про систематичний польський наступ на організоване українське національне життя.

У часописі «Свобода» (1938) заборону СУ було потрактовано як ще один важкий удар по українській справі, як продовження польсько-української боротьби. Та найбільше уваги публікація зосередила на аналізі помилок провду жіночого товариства, передовсім його голови Мілени Рудницької. Лідерці СУ закидали те, що вона не розмежовувала особистих політичних виступів та виступів від імені організації, що поставило під удар ціле жіноче товариство.

Заборона діяльності СУ польською владою (під приводом здійснення не передбаченої статутом політичної діяльності) фактично збіглася у часі зі створенням окремих жіночих секцій у межах УНДО навесні 1938 року. Таке рішення спричинило критику з боку членок та лідерок СУ, які

називали таку практику «жіночим гетто» у партії. На думку Олени Федак-Шепарович, яку вона оприлюднила у часописі «Жінка» (лютий 1938 р.), саме поняття «гетто», яке вказує на відокремлення з метою пониження, найкраще описувало сутність явища «жіноча секція» при різних національних інституціях. Український жіночий рух від перших днів свого повоєнного відродження ставився до жіночих секцій негативно: у загальнонаціональних, професійних і політичних організаціях жінки повинні були брати участь на загальних засадах. Членки і провідниці СУ наполягали, що політична партія, як група однодумців зі спільним світоглядом та однією політичною програмою, виділивши жінок в окрему секцію, використовує їх як «оруддя». Вони закликали рішуче протистояти структурній ізоляції жінок у межах партійної організації, називаючи це кроком назад, анахронізмом.

Очевидно, ліквідація СУ 1938 р. істотно вплинула на подальший організаційний розвиток жіночого руху. Незважаючи на різні перипетії, українки зосередилися над вирішенням завдання, що постало, — зберегти, хоча б у якійсь формі, єдність жіночої організації, не допустивши розпорошення багатотисячної спільноти українського жіноцтва по різноманітних товариствах. Довголітній досвід СУ довів, що ні організаційні, ні ідеологічні досягнення організованого жіноцтва не могли бути повністю перейняті іншим товариством чи політичною партією. Викристалізувавши власні форми роботи, виокремивши коло зацікавлень, СУ створив новий модерний стиль громадської діяльності жінок. Як слушно зазначало «Діло» (1938), в окремій жіночій організації «українська жінка виявила стільки снаги в конкретизації своїх змагань, стільки амбіцій і оригінальності у своїй творчості, що окремі рамки їх діяльності є потрібні». З цього ж приводу лідерка товариства Мілена Рудницька переконливо писала: «Можна знищити зовнішню організаційну форму, можна зруйнувати матеріальні надбання організації, але ніхто не знищить життєвої суспільної течії, ані тих моральних цінностей, витворених жіночим рухом, що увійшли вже в кров і кість українського жіноцтва» («Громадянка», ч. 1, 1938 р.).

У складних умовах непевності й очікування, фактично без власної організації, провідниці жіночого руху намагалися зберегти організаційну автономність та запобігти формуванню принизливих жіночих секцій. Виношуючи план заснування нового осередку жіночого руху, вони водночас розмірковували над можливістю позбутися надмірного контролю польської влади, якому підлягали статутні товариства. Заснувати нову організаційну структуру, яка відповідала б положенням закону про товариства, було нереально, оскільки процедура затвердження статуту, отримання дозволу на реєстрацію могла затягнутися надовго. Оригінальним вирішенням проблеми стала ідея про швидку появу нової жіночої організації політичного типу. Для того щоб законно її зареєструвати, достатньо було дотримуватися кількох умов легалізації, що передбачали оголошення політичної декларації, так званих політичних тез, та персонального складу керівного органу.

З ініціативи провідних діячок забороненого СУ 12 липня 1938 р. відбулася довірочна нарада українок, у результаті якої було задекларовано нову жіночу політичну організацію «Дружина княгині Ольги» (далі — ДКО). Ця подія, звісно, мала відгомін у пресі. Зокрема, наприкінці липня «Комар» дав на першій сторінці номера інформацію про те, що у Львові з'явилася нова

політична організація українських жінок, і яскраво проілюстрував це повідомлення. На карикатурі зображалися сім осіб жіночої статі, у яких вгадувалися риси провідниць СУ. На голови їм замість шоломів сатирик натягнув баняки та відра, в руки дав швабри, віники, черпаки, а Мілені Рудницькій — лійку на голову та замість булави — качалку. Внизу великими жирними літерами було підписано: «Дружина княгині Ольги».

ДКО як політична організація у деяких ділянках суспільного життя мала значно більші можливості, ніж статутне товариство. Її діяльність не обмежувалася конкретною територією, а відтак могла розгортатися не тільки в Галичині (разом із Лемківщиною), а й на всіх українських землях Польщі (Волинь, Холмщина, Полісся). У роботі ДКО спиралася на досвід демократичної практики СУ. Структура ДКО, як і в СУ, була тріступенева. У містах засновувалися повітові ДКО, у містечках і по селах — місцеві. ДКО, за задумом її творців, мала стати не масовою, а радше елітарною організацією. Однак її членки були зацікавлені в тому, щоб у містах існували повітові дружини, до яких входило б кілька найактивніших українок з кожного села повіту.

Міністерство внутрішніх справ, визнаючи слушність аргументів управи СУ щодо безпідставної заборони товариства, скасувало своє рішення та дозволило відновити статутну діяльність СУ. Цей дозвіл Львівське воєводство надіслало голові товариства 15 жовтня 1938 року. Однак із поновленням українського жіночого товариства СУ ДКО не припиняла роботи. 24 грудня 1938 р. відбулася перша Крайова конференція ДКО. До Львова з'їхалися 52 представниці із 16 повітів, де вже постали місцеві організації, зі Старого Самбора, Перемишля, Косова, Рогатина, Яворова, Бережан, Золочева, Чорткова та ін. На зібранні головувала К. Малицька. Вона розкрила витoki ДКО та її роль в українському середовищі впродовж піврічної діяльності й запропонувала присутнім подавати повідомлення з місць. Учасниці цікавилися, чи варто продовжувати діяльність ДКО після відновлення СУ. Врешті-решт було визнано необхідність поширення мережі ДКО на ті повіти, де її осередки ще не були створені. ДКО мала обмежитися політичною сферою діяльності, а СУ, на думку делегаток, — культурно-освітньою, господарською. Стосовно інших українських політичних організацій члени ДКО ухвалили зберегти цілковиту — як ідеологічну, так і організаційну — незалежність. Широко обговорювалося питання щодо провodu обох організацій, які в той час перебували під одним керівництвом. Серед іншого припускали, що цю проблему згодом залагодить «само життя» («Жінка» ч. 1—2, 1939 р.).

Уже перші місяці діяльності ДКО довели, що організація політичного типу не тільки життєздатна, а й украй потрібна українському жіноцтву. Відтак нагальним завданням українського жіночого руху після відновлення СУ стало чітке розмежування компетенції обох організацій. Зосередження ДКО на суспільно-політичній сфері діяльності позбавляло СУ від закиду «політики» й дозволяло зосередити «свої сили на піднесенні освіти, матеріальної культури та здоров'я української жінки» («Громадянка», ч. 3, 1938 р.). Львівський провід ДКО ухвалив одностайне рішення перебрати на себе всю громадсько-політичну діяльність. Це, з одного боку, полегшувало роботу СУ, який за статутом не мав права працювати у політичній сфері, а з іншого — давало змогу українським жінкам впливати на національну політику.

Загалом обидві організації — ДКО і СУ — мали продемонструвати вияв цілості українського жіночого руху.

Отже, ДКО першочергово була заснована з метою збереження єдності та цілісності жіночого руху, як заміна ліквідованому СУ. Взнявши за основу організаційну та ідеологічну базу СУ, лідерки руху в надзвичайно короткий термін створили організацію політичного типу. ДКО як структура, що увійшла в життя за принципом політичних партій, мала ширші можливості легітимно вести політичну роботу. З відновленням жіночого товариства ДКО продовжувала існувати. У цей період обидві організації розмежували компетенції: СУ обмежився культурно-освітніми справами, ДКО перейняла на себе суспільно-політичну діяльність.

Участь у виборчих кампаніях

У міжвоєнній Польщі вибори до сейму та сенату відбувалися у 1922, 1928, 1930, 1935 та 1938 роках. Жіноцтво, яке за австрійських часів залишалося поза виборчим процесом, вперше отримало ті самі політичні права, що й чоловіки. Кожна жінка віком від 21 року мала право обирати послів до сейму, віком від 30 років — до сенату. Виборчий закон надавав жінкам також можливість бути обраними до сейму (з 25 років) і сенату (із 40 років).

Мілена Рудницька цілком слушно констатувала: «Довголітня боротьба жіноцтва за політичні права не мала на нашу суспільність такої переконуючої сили, як сам факт признання жінкам виборчого права» («Жінка», 1935). Особливе зацікавлення новим типом виборця виявляв український політикум, концентруючи увагу, звісно, не на окремих представницях жіноцтва, а на його організаціях — і передовсім на українському жіночому товаристві СУ. Це було зумовлено тим, що СУ зростав чисельно, розширював свою організаційну мережу в містах і селах, мав сильний провід і щороку ставав дедалі популярнішою організацією в українському суспільстві. Кожна з партій вбачала в СУ електоральний потенціал, який міг суттєво вплинути на результати виборів.

Тим часом СУ намагався не допустити, щоб жіноцтво стало тільки засобом поширення партійних впливів, тобто щоб політичне значення організованого жіночого руху оцінювали лише з огляду на потенційну кількість виборчих голосів. Не влаштувала членок товариства поверхова оцінка їхньої політичної ролі у житті суспільства. Коли говоримо про завдання жіноцтва в політиці, треба брати до уваги не тільки кількість голосів при виборах, а й велику потенційну силу, яку являє собою сьогодні жіноцтво, заявляла Мілена Рудницька. Та щоб отримати належне визнання, потрібно було подолати певні труднощі. По-перше, існувала велика дистанція, що віддаляла провід товариства від загалу жіноцтва, яке в основному зосереджувалося у провінції, було аполітичним (на початку 1920-х років) або ж політично-розрізненим («зріжничкованим») (у 1930-х роках). По-друге, у більшості місцевостей багато жінок перебували під впливом певної домінантної в регіоні партії, що, безумовно, ускладнювало практичну діяльність СУ. По-третє, бракувало відповідного досвіду та напрацьованих організацією чітких механізмів участі жінок у виборчих кампаніях. СУ запозичував досвід європейських феміністичних організацій, зокрема Міжнародного жіночого союзу. Це об'єднання на міжнародній арені представляло суффражистський рух, а його діяльність полягала

у забезпеченні жінкам виборчих прав, сприянні у виробленні механізмів та принципів налагодження співпраці з політичними партіями й участі у виборах.

Уперше в СУ питання виборів було винесено на розгляд учасниць ширших сходів товариства 21 березня 1922 року. Цілком продумано і свідомо українське організоване жіноцтво підтримало акцію бойкоту виборів 1922 року. Активна передвиборча робота в СУ розпочалася напередодні виборів 1928 року. Вона супроводжувалася інтенсивними заходами у межах жіночої організації та пошуками точок дотику з політичними партіями. Основні передвиборчі баталії розгорталися між найбільш впливовими таборами українського політикуму: соціалістичним та національно-демократичним. Напередодні виборів УНДО та УСРП влаштовували справжні перегони, у вир яких був утягнутий СУ. Найрезультативнішими виявилися політичні успіхи національно-демократичного табору. Увівши лідерок СУ до Центрального комітету, УНДО продовжувало інтенсивно поширювати свій вплив у середовищі жіночої організації. У серії «Політична бібліотека УНДО» у 1928 р. вийшла брошура «Що треба українській жінці знати про вибори?» (видана за підписом Наталії Івановської, хоч насправді її авторкою була Мілена Рудницька). У доступній формі в брошурі було пояснено, що таке вибори і яке їхнє значення: які виборчі права здобуло жіноцтво й навіщо вони йому; які основні завдання жінок-послів; чому поляки дали жінкам політичні права; що таке політика; як кожна українка повинна скористатися з виборчого права; за кого віддавати свій голос тощо. Для українства, зазначалося у брошурі, вибори у березні 1928 р. мають велике значення, і що більше його представниць оберуть, то краще, адже тоді вони зможуть вибороти права на землю, на рідну школу та ін. Діалог з партійними утвореннями, як уже було зазначено, започаткував сам СУ: наприкінці червня 1926 р. провід СУ розіслав до політичних партій меморіал, де намагався з'ясувати їхнє ставлення до участі жінок у виборчій кампанії, зокрема: «Чи партії думають виставляти жіночі кандидатури і чи вони будуть узгоджуватися з проводом “Союзу українок”?»

Політичний провід УНДО повідомляв, що «стоїть на становищі повної рівноправності жінок на всіх ділянках суспільного життя та родини». СУ отримав гарантії, що у разі обрання до польських законодавчих органів кандидатів від партії, вони оборонятимуть інтереси жіноцтва — в освітній, економічній, правовій (забезпечення прав матері й дитини) та в інших сферах життя. Водночас керівники партії запевняли, що президія УНДО подбає про те, щоби серед українських послів до сейму та сенаторів були жінки, якщо СУ задекларує свою участь у виборчій акції УНДО.

Головний секретаріат УСРП заявляв, що готовий порозумітися із СУ в справі безпартійних жіночих кандидатур за умови, що ті погодяться на політичну і соціальну виборчу платформу УСРП та будуть орієнтуватися на неї у своїй діяльності. УСРП запевняв, що завжди підтримуватиме основні принципи жіночої організації, та закликав СУ до солідарної оборони національних і соціальних прав цілого українського народу.

Натомість у резолюціях СУ було сформульовано вимоги до політичних партій підтримувати тих кандидаток, яких буде схвалено Головним віділом СУ. Перед жінками ставили завдання докласти всіх зусиль для подолання партійних чвар серед українського громадянства.

Передвиборчі заходи і самі вибори 1928 р. стали своєрідним індикатором на зрілість політиків національно-державницького табору та українського населення Західної України загалом. Для СУ це був важливий іспит політичної рівноправності та визнання ролі жіноцтва як політичного чинника. Вибори до сейму і сенату через кількість жіночих голосів мали показати політичну зрілість українок. Передвиборча діяльність проходила досить інтенсивно, охоплюючи більшість повітів Галичини. У «вічевому русі» переважала агітаційна та роз'яснювальна робота.

Українські часописи повідомили українців про результати виборів, зокрема інформували, що від УНДО 14 березня 1928 р. до парламенту серед українських послів (усього 23) було обрано лідерку українського жіночого руху М. Рудницьку, серед senatorів (усього 9) — О. Кисілевську. Від УСРП, СельРоб (правиці), Сель-Роб (лівиці), Українського селянського союзу, Української партії праці до сейму і сенату не потрапило жодної жінки. Після виборів редактор часопису «Жіноча доля», сенаторка Олена Кисілевська зазначила, що, незважаючи на «шалену» агітацію, яка часто деморалізувала, «назагал здоровий розум взяв верх». І все ж було втрачено багато голосів жінок, дезорієнтованих пресою, різними агітаторами. Адже у руках поляків був «цілий виборчий апарат з виборчими штучками, формальне уневажнення лист і голосів», арешти небажаних агітаторів, заборона на проведення або ж розв'язання віч, тиск на підлеглих і т. д. Та попри всі ці перешкоди, писала О. Кисілевська, результати виборчої кампанії виявилися цілком несподіваними, насамперед для поляків («Жіноча доля», 1928 р.). Перед наступними виборами до вищих органів влади, призначеними на 16 та 25 листопада 1930 р., СУ як аполітична, за статутом, організація не мала права створювати виборчого комітету.

У вересні 1930 р. структуру, яка мала таке право, — під назвою «Краєвий жіночий виборчий комітет» — сформувала Мілена Рудницька. Цей крок був доцільним і продуктивним, оскільки існування жіночих виборчих комітетів істотно полегшувало залучення жінок до виборчої праці. Значно гальмували передвиборчу акцію матеріальні труднощі (видатки на агітацію перевищували 2 тис. злотих). М. Рудницька, О. Кисілевська й О. Федак-Шепарович від імені комітету звернулися про надання матеріальної допомоги у передвиборчій кампанії до організованого українського жіноцтва Америки та Канади. Описуючи реалії українського політикуму, який виступив спільним блоком для участі у виборах, вони констатували, що українки також вирішили приєднатися до роботи, бо вважали недопустимим позбавити організований жіночий рух можливості мати своє представництво у сеймі та сенаті. У важких умовах української дійсності жіноцтво, представлене насамперед СУ, докладало максимум зусиль у передвиборчій кампанії. Передбачаючи затяжну боротьбу в українському національному таборі, СУ засудив партійну ворожнечу. Висловлюючи волю широкого загалу українського жіноцтва, провід СУ закликав спільними зусиллями дійти виборчого порозуміння на «загально-національній платформі трьох українських незалежницьких політичних партій» — УНДО, УСРП, УСДП.

У виборах 16 листопада 1930 р. знову перемогли М. Рудницька та О. Кисілевська. Від імені «Краєвого жіночого виборчого комітету», провідниці СУ Рудницька та Федак-Шепарович видали звернення «До українського жіноцтва!» (опубліковане в газеті «Діло» в листопаді 1930 р.), у якому подякували всім жінкам за масову участь у виборах та громадянську зрілість.

Вибори 1935 р. виявилися для СУ надзвичайно важким випробуванням. На основі нового виборчого законодавства (1935 р.) товариство отримало право скеровувати своїх делегаток до виборчих колегій — по п'ять осіб на кожен виборчий округ, який охоплював понад 75 тисяч міського населення. На засіданні Головного відділу товариства (29 липня 1935 р.) цей закон та політична ситуація загалом були оцінені як несприятливі для організованого жіноцтва. Запроваджені виборчі колегії не давали змоги українській громадськості виставляти свої кандидатури. Мілена Рудницька передбачала, що в окружних колегіях «число жінок буде зникаюче, або зовсім їх не буде», та підкреслювала, що ставлення українок до виборів ускладнюється не тільки новими правилами, а й тим, що громадськість поділена на два табори. Нейтрально зреагувати на вибори СУ не міг, оскільки — як провідна сила організованого жіноцтва — повинен був чітко засвідчити свою позицію. У товаристві було ухвалено поставитися до виборів позитивно, але з умовою: визначення жіночих кандидатур належить виключно до компетенції СУ. Згодом преса оприлюднила прізвища делегаток від СУ на окружні збори п'яти виборчих округів, де мали визначати кандидатів на послів. Жодна з представлених жіночих кандидатур не була підтримана, а на одному із засідань сейму пролунала заява С. Хруцького про те, «що українське жіноцтво резигнує зі свого права участі у виборчих колегіях». Також не вдалося провести кандидатуру голови СУ Мілени Рудницької, котру товариство пропонувало на єдине місце, виділене УНДО для жіночої представниці. Урядовий табір, який уклав з УНДО виборчий компроміс, відкинув кандидатуру лідерки жіночого руху. Провід партії звернувся до СУ з пропозицією делегувати іншу особу, на яку погодився б урядовий табір. Проте члени жіночого товариства на «довірчному» засіданні Головного відділу вирішили відмовитися від заміни. Українки вважали приниженням власної гідності ситуацію, за якої «посторонні чинники рішатимуть про те, хто має репрезентувати українське жіноцтво» (Діло, ч. 204, 1935 р.). Мілена Рудницька втретє згодилася балотуватися до польського сейму, натомість сенаторка О. Кисілевська подала письмову заяву до ЦК УНДО й управи СУ про те, що не може підписуватися під будь-якими виборчими закликами чи брати безпосередню участь у передвиборчих баталіях, оскільки відмовляється від будь-якої політичної діяльності. За відстоювання кандидатури Рудницької відбувалися справжні баталії, аж до ігнорування та бойкотування виборів. Організоване жіноцтво звернулося з проханням про підтримку Рудницької на виборах до митрополита Андрея Шептицького (Діло, ч. 221, 1935 р.). Ці зусилля, попри конфіденційний характер, набули розголосу, тож Мілена Рудницька почувалася зобов'язаною пояснити ситуацію, що склалася. Від самого початку — як зазначала голова СУ у листі до митрополита — вона мала застереження до виборчого компромісу, укладеного на принизливих і важких умовах, однак, зважившись на рішення товариства, яке прагнуло надати їй можливість «присвятитися» політичній діяльності, змушена була погодитися на висунення своєї кандидатури. Мілена Рудницька запевнила Андрея Шептицького, що і без посольського мандата надалі буде «служити національній справі».

Загалом періодичні видання по-різному інтерпретували тогочасні події в межах жіночої організації. Наприклад, редакція «Нової зорі» (1935), відгукуючись на постанову, ухвалену проводом СУ в справі виборів, відзначала, що Мілена Рудницька «була найздібнішим послом,

якого коли-небудь мало УНДО», проте оголошений СУ бойкот виборів уважала кроком «неполітичним і дуже невказаним» (Нова Зоря, ч. 186, 1935 р.). За виборчим процесом стежив увесь край. Зрештою, бойкот виборам оголосили УСРП, УСДП та ФНС, його підтримали майже 50 % виборців Галичини. На виборах 1935 р. до сейму і сенату не було обрано жодної українки.

У 1938 р. СУ не проводив передвиборчої акції. Справа виборів, відповідно до розмежування компетенцій між СУ і ДКО, вирішувалася тільки в межах діяльності жіночої політичної організації. Цей напрям діяльності був передбачений другою тезою ДКО, згідно з якою через активне залучення у політичне життя, висування своїх кандидаток на вибори до громадських і законодавчих органів ця політична організація зобов'язувалася захищати національні права та провадити «правильну політику». Польські урядовці ще на самих початках діяльності ДКО, прогнозували, що її управа «вже сьогодні» враховує можливості активної участі в майбутніх виборах до польського парламенту, маючи на меті пропонувати і власних кандидаток. Тож ДКО поставши перед проблемою ставлення до виборів, посилено обговорювала її на ширших сходах Львівської філії 16 вересня 1938 року. Мілена Рудницька, нагадуючи, що виборчий закон 1935 р. позбавив українське населення права самостійно висувати кандидатури, запевнила присутніх, що Головна рада ДКО обов'язково найближчим часом визначиться зі своєю позицією щодо виборів («Громадянка», 1938). А вже 26 вересня 1938 р. члени Головної ради одностайно ухвалили, що з огляду на дискримінаційну виборчу ординацію українське жіноцтво не має змоги брати участь у виборах до сейму і сенату («Світ українки», 1938). Ухваливши таке рішення в межах власної жіночої організації політичного типу, діячки ДКО були послідовними і разом з іншими українськими партіями (УСРП, УСДП, ФНС) оголосили бойкот виборів. З початком виборчої кампанії усі ці організації взялися згуртовувати українські політичні та громадські середовища на платформі опозиції до існуючої виборчої системи і правлячого режиму в цілому.

Вміло користуючись виборчим правом, жінки намагалися зробити все можливе, щоби збільшити свій вплив на суспільне життя. Це підтверджує активна діяльність активісток під час виборів не тільки до польського парламенту, а й до громадських і міських рад. СУ та управа ДКО намагалися залучити до суспільно-політичної праці якнайширші маси міського і сільського жіноцтва. «Німецький теолог і політик Навман в анкеті на тему, які завдання має жінка в політиці, дав таку відповідь: “Зменшити сварку чоловіків! Скріпити народню єдність! Зробити державу родинним домом! Поправити народню школу в місті і селі! Плекати народню культуру і народне здоров'я! Почувати себе громадянкою!” — Пристосуймо ці директиви до наших відносин та виборів і тоді будемо діяльними в міській і громадській раді», — закликала українок управа ДКО.

Автор однієї зі статей на тему «жінка і вибори» у часописі «Новий час» (1929 р.) влучно зауважив, що, мало долучаючись до абстрактних балачок, жінки вперто відстоюють свої практичні вимоги, внаслідок яких більшість реформ здійснюється. Дописувач наголосив, що незалежно від того, прихильниками чи противниками фемінізму ми є, мусимо визнати, що

голосування жіноцтва має велике значення, «бо надає самій натурі політики зовсім інший суспільний характер» («Новий час», ч. 60, 1929 р.).

Отже, важливим етапом у процесі входження українського жіночого руху в суспільно-політичну сферу діяльності стали вибори. Жіноча організація навчала учасниць руху вміло використовувати гарантовані політичні права, напрацьовувала механізми участі у передвиборчих та виборчих акціях, які з кожними наступними виборами дедалі більше удосконалювалися. Великим досягненням українок було представництво у польському сеймі та сенаті впродовж двох виборчих каденцій 1928 і 1930 років. Саме вибори продемонстрували, що суспільство готове сприйняти жінок у політиці.

Уміла тактика, застосована СУ під час виборів 1928 і 1930 рр., дала позитивні результати: у найбільш ефективний період українського парламентаризму жіночий рух — в особі Мілени Рудницької та Олени Кисілевської — мав репрезентацію в польському сеймі й сенаті. Загалом упродовж 1919—1939 рр. у польському парламенті працювало майже 50 жінок, з них українки — тільки вже згадані. М. Рудницька та О. Кисілевська були підтримані на виборах УНДО. У парламенті ці громадсько-політичні діячки входили до Української парламентарної репрезентації (УПР), яка існувала як Український клуб і складалася з прихильників УНДО. До створеної на легальних підставах УПР належало 17 послів, єдиною жінкою серед яких була М. Рудницька, та троє сенаторів, у тому числі О. Кисілевська. Присутність в УПР представниць українського жіночого руху — голови СУ М. Рудницької та членки Головного віділу товариства, редакторки коломийських періодичних видань «Жіноча доля» і «Жіноча воля» О. Кисілевської — позитивно впливала на відносини між СУ та УПР. Загалом в українському суспільстві М. Рудницька і О. Кисілевська були дуже популярні та користувалися великою довірою. Незважаючи на складнощі, які виникали в польському парламенті під час оборони прав українців, обидві діячки завжди залишалися послідовними і наполегливими. Репрезентація в польському парламенті сприяла зростанню престижу жіночого руху в Галичині та за її межами, насамперед на терені міжнародних жіночих організацій. Завдяки власним зусиллям та активним заходам еміграційних жіночих представництв СУ інтегрувався у склад міжнародних жіночих організацій, фігуруючи як: Українська жіноча рада — у Міжнародній жіночій раді (з 1920), українська секція — у Міжнародній жіночій лізі миру і свободи (1921), «Союз оборони прав української жінки» — у Міжнародному жіночому союзі (1923). Ставши співучасником світового жіночого руху під час визвольних змагань, і після їх поразки, СУ зберіг свої позиції на міжнародній арені, практично монополізувавши цю ділянку національної зовнішньої політики. На всіх міжнародних жіночих форумах українки не втрачали надій покращити становище українського народу — як у Східній, так і в Західній Україні. Велику загрозу для урядів «суверенної УССР» та II Речі Посполитої становили артикульовані українськими міжнародними діячками питання, що стосувалися так званих особливостей суспільно-політичного життя українців у складі цих держав. Ідеться насамперед про спільні виступи українок щодо голодоморів 1921—1923 і 1932—1933 рр., політичної «справи О. Басараб» (1924 р.), «пацифікації» 1930 р. та ін., що відчутно шкодили іміджу цих держав. Українське представництво на міжнародному рівні засвідчувало високий рівень розвитку та достатній

ступінь згуртованості організованого українського жіноцтва. Жіноча репрезентація в міжнародному жіночому русі мала соборний характер. Разом з еміграційними жіночими товариствами СУ фактично виконував функції національного представництва в Європі. Солідаризуючись із протестами краян проти розчленування етнічних земель, за значної підтримки Західноукраїнського товариства Ліги Націй (заснованого у 1921 р.), українки зосереджувалися і на питаннях врегулювання державно-правового статусу Східної Галичини. На міжнародних жіночих форумах вони формували позитивну думку світової громадськості щодо прав України на державну незалежність.

Міжвоєнні роки принесли жінкам можливість участі в різних ділянках життя, раніше доступних винятково чоловікам. У Галичині почалася адаптація до нового становища самих жінок і «звикання» до цього ширшого загалу. Процес затягнувся, оскільки успадковані від попередньої епохи упередження і стереотипи виявилися надто стійкими. Лідери модерного жіночого руху запропонували західноукраїнській громадськості оптимальний варіант його організаційного структурування — найкращий з тих, які можна було реалізувати у тогочасних суспільних умовах. Бездержавний статус українців у межах II Речі Посполитої спонукав СУ до артикуляції на терені жіночої організації громадсько-політичних завдань, суголосних національно-визвольним.

[Першоджерело.](#)